

WSTĘP

Do rąk Czytelnika trafia kolejny, piąty już tom wydawnictwa seryjnego „Polska 1944/45–1989. Studia i materiały”. I tym razem jest to tom monotematyczny, co sygnalizuje tytuł: *Życie codzienne w Polsce w latach 1945–1955*. Prezentujemy w ten sposób realizację zespołowego przedsięwzięcia badawczego, które otrzymało wsparcie finansowe (grant) Komitetu Badań Naukowych. Bez tej pomocy nie tylko zadanie to nie zostałyby wykonane, ale zapewne zrezygnowalibyśmy w ogóle z jego podjęcia.

Nie jest to synteza, uwzględniająca wszystkie aspekty „codzienności” lub „powszedniości” – sądzymy zresztą, że takiego dzieła nie sposób napisać, już choćby dlatego, że do dziś brak zadowalającej definicji „życia codziennego”, a tym samym sprecyzowania przedmiotu i zakresu badań. W tej sytuacji możliwe okazało się jedynie przedstawienie zbioru studiów, co prawda, tematycznie ze sobą powiązanych, ale nie mogących stanowić w pełni spójnej całości.

Jeśli zamiast ujęcia w formie syntezy, mamy tu do czynienia z owym zbiorem studiów, to w czym należy widzieć – naszym zdaniem – wartość tego tomu? Jesteśmy przekonani, że jego bezspornym walorem jest pokazanie atrakcyjności badań nad tak dziś w Polsce zaniedbaną dziedziną, jak historia społeczna, udowodnienie, że teksty dotyczące codzienności mogą dostarczyć lektury równie pasjonującej, jak przyczynki odnoszące się do historii politycznej czy „wydarzeniowej”. Jesteśmy także przekonani, że teksty opublikowane w tym tomie w istotny sposób wzbogacają naszą wiedzę o najnowszej historii Polski i Polaków. Konkretniej mówiąc – wiedzę o państwie funkcjonującym najpierw jako jeden z „krajów demokracji ludowych”, podporządkowanych moskiewskiej centrali, a następnie jako jeden z członków „socjalistycznej wspólnoty”, również uzależnionej od Kremla, a także wiedzę o obywatelach tego państwa, żyjących w ustroju zapowiadającym, co prawda, realizację pięknych haseł równości i sprawiedliwości społecznej oraz drogę do dobrobytu i szczęścia, a realizującego

eksperyment ekonomiczny i socjotechniczny, oznaczający w praktyce zniewolenie człowieka, zbrodnicze łamanie praworządności i niemal powszechną pauperyzację.

Sądzymy, że zaletą studiów pomieszczonych w tym tomie jest różnorodność wykorzystanych przez ich autorów rodzajów przekazów źródłowych, czyli – używając fachowej terminologii – bogata i zróżnicowana baza źródłowa. Zważmy, że obok materiałów archiwalnych (w tym dokumentów, które do 1989 r. były dla historyków niedostępne) znajdziemy w tych tekstach jakże liczne powoływania się na materiały o charakterze pamiętnikarskim (z uzasadnioną preferencją dla spisywanych na gorąco dzienników osobistych). Na uwagę zasługuje także sposób potraktowania prasy codziennej, jako bardzo przydatnego źródła informacji właśnie wtedy, gdy przedmiotem badań jest życie codzienne. Wówczas, gdy interesuje nas kierunek propagandowego oddziaływania i indoktrynacja społeczeństwa, takim źródłem informacji okazuje się m.in. plakat polityczny, a gdy chcemy opisać panujące nastroje, źródłem informacji może okazać się krążący z ust do ust, jakby w „drugim”, nieoficjalnym obiegu – kawał polityczny.

Wydaje się nam, że w tomie niniejszym można też dostrzec próbę zademonstrowania przez historyków, zajmujących się dziejami najnowszymi, chęci wzbogacenia własnego warsztatu naukowego, czyli – znów używając terminologii fachowej – poszerzenia stawianego źródłom kwestionariusza pytań badawczych. Chodzi tu przede wszystkim o te pytania, jakie socjologowie i psychologowie społeczni stawiają teraźniejszości.

Pragniemy teraz przedstawić autorów uczestniczących w realizacji naszego naukowego przedsięwzięcia, a także dokonać krótkiej charakterystyki publikowanych tekstów. Za najsprawiedliwszy układ tekstów w tomie uznaliśmy kolejność alfabetyczną nazwisk autorów.

Mgr Błażej Brzostek (ur. 1977), wówczas gdy pisał dla nas swój, jakże oryginalny przyczynek *Świat dźwięków i ikonosfera stalinowskiej Warszawy Anno Domini 1953*, był jeszcze studentem. Jedynie on nie należy do zespołu realizującego grant przyznany przez KBN, od wielu miesięcy jednak ściśle z nami współpracuje. Niedawno w jednym z wydawnictw złożył do druku maszynopis pracy *Robotnicy stalinowskiej Warszawy. Konflikt społeczny (1950–1954)*. Właśnie wyjechał na roczne stypendium do Francji.

Doc. dr hab. Jerzy Eisler (ur. 1952) jest pracownikiem naukowym Instytutu Historii PAN, zatrudnionym także w Instytucie Pamięci Narodowej. W październiku 2001 r. Rada Naukowa IH PAN wystąpiła z wnioskiem o nadanie mu tytułu naukowego profesora. Do najważniejszych jego publikacji książkowych należą: *Marzec 1968. Geneza – przebieg – konsekwencje* (1991) oraz *Grudzień 1970. Geneza – przebieg – konsekwencje* (2000). Od lat zajmuje się popularyzacją historii, jest zastępcą redaktora naczelnego „Wiadomości Historycznych”. Jego szkic *Życie codzienne w Warszawie w okresie Planu Sześcioletniego* jest próbą zarysowania problematyki badawczej, ukazaniem atrakcyjności samego tematu.

Doc. dr hab. Dariusz Jarosz (ur. 1959) jest pracownikiem naukowym IH PAN oraz Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, a także członkiem Komitetu Redakcyjnego „Dziejów Najnowszych”. Habilitował się na podstawie rozprawy *Polityka władz komunistycznych w Polsce w latach 1948–1956 a chłopi* (1998), ostatnio wydał zbiór szkiców *Polacy a stalinizm 1948–1956* (2000). Jego obszernie studium *Państwowe Organizowanie Wypoczynku: Fundusz Wczasów Pracowniczych w latach 1945–1956* może być przykładem rzetelności warsztatowej.

Mgr Wojciech Lenarczyk (ur. 1977) jest nauczycielem historii w Lublinie, zbiera materiały do pracy doktorskiej, dotyczącej obrazu Niemiec i Niemca w polskiej prasie katolickiej okresu powojennego. Zamieszczony tu szkic „Dobry” i „zły” Niemiec w oczach publicystów „Tygodnika Powszechnego” i „Kuznicy” (1945–1956) jest fragmentem przyszłej dysertacji.

Dr Dariusz Libionka (ur. 1963) jest pracownikiem naukowym IH PAN, zatrudnionym także w IPN. W druku jest jego rozprawa doktorska *Kwestia żydowska w prasie katolickiej w Polsce w latach 30-tych XX wieku*. Jego tekst *Funkcjonowanie na co dzień stalinowskiego aparatu partyjnego na Lubelszczyźnie* uważamy za ogromnie interesujący, być może za najlepszy w całym tomie.

Dr Zbigniew Romek (ur. 1954) jest pracownikiem naukowym IH PAN. Przygotowuje rozprawę habilitacyjną, dotyczącą funkcjonowania cenzury w Polsce powojennej, specjalizuje się w badaniu historii historiografii. W jego opracowaniu ukazała się książka *Cenzura w PRL. Relacje historyków* (2000). Publikowany tu artykuł *Walka z „amerykańskim zagrożeniem” w okresie stalinowskim* dostarczy Czytelnikom – jak sądzimy – fascynującej lektury.

Prof. dr hab. Tomasz Szarota (ur. 1940) jest od 1991 r. kierownikiem Pracowni Dziejów Polski po 1945 r. w IH PAN, zastępcą redaktora naczelnego pisma „Acta Poloniae Historica”. W 1973 r. opublikował książkę *Okupowanej Warszawy dzień powszedni*, dwukrotnie wznawianą (1978, 1988), wydaną również w Republice Federalnej Niemiec (1985). Ostatnio ogłosił *U progu Zagłady. Zajścia antyżydowskie i pogromy w okupowanej Europie* (wyd. 2, 2001). Szkic o kawale politycznym warto chyba przeczytać.

Doc. dr hab. Tadeusz Wolsza (ur. 1956), pracownik naukowy IH PAN, sekretarz redakcji „Dziejów Najnowszych”. Habilitował się na podstawie rozprawy *Rząd RP na obczyźnie wobec wydarzeń w kraju 1945–1956* (1998). Wszystkim zalecamy lekturę świetnego tekstu jego autorstwa: *Codziennosc w peerelowskim więzieniu (na przykładzie centralnych zakładów karnych we Wronkach, w Rawiczu i w Fordonie)*.

Dr Jan Żaryn (ur. 1958) jest pracownikiem naukowym IH PAN, zatrudnionym także w IPN. Opublikował m.in. *Kościół a władza w Polsce (1945–1950)* (1997); *Leszek Prorok – człowiek i twórca* (1999). Szkic *Sacrum i profanum. Uwagi o religijności Polaków w latach 1945–1955* jest ważnym głosem w dyskusji na temat skutków walki reżimu komunistycznego z Kościołem katolickim

i religią oraz różnych form społecznego ruchu oporu i walki z indoktrynacją ateistyczną.

W dziale Materiały i Dokumenty publikujemy, przygotowany do druku przez Andrzeja Krzysztofa Kunerta (ur. 1952), ogłaszany po raz pierwszy w kraju, list otwarty przesłany 27 kwietnia 1946 r. przez znanego pisarza Sergiusza Piaseckiego, na dwa miesiące przed jego ucieczką z Polski na Zachód, na ręce znanego mu sprzed wojny Karola Kuryluka, kiedyś redaktora lewicowych „Sygnałów”, a wówczas kierującego tygodnikiem „Odrodzenie”. Tekst ten także wzbogaca naszą wiedzę o egzystencji Polaków, wyzwolonych co prawda spod jarzma hitlerowskiego, ale przecież nie mających poczucia, że odnieśli zwycięstwo oraz odzyskali upragnioną wolność i niepodległość.

Po raz pierwszy w naszym wydawnictwie seryjnym zamieszczamy również materiał ilustracyjny. Na razie ikonografia została dołączona tylko do jednego tekstu (Z. Romka). Wywodom autora towarzyszy tym samym obraz Stanów Zjednoczonych i Amerykanów, przekazywany przez oficjalną satyrę polityczną, spełniającą rolę jednego ze środków propagandy.

Krystyna Kersten, Tomasz Szarota